

SOBRE LA HISTÒRIA DE LA PSIQUIATRIA I ALTRES TEMES (PUBLICACIONS DEL SEMINARI PERE MATA)

J. M. Sánchez Ripollès

I

BASES HISTÒRIQUES DE LA PSIQUIATRIA CATALANA MODERNA

Publicat en 1987, és el número 25 de la col·lecció dels llibres que edità el *Seminari Pere Mata* (Universitat de Barcelona). Van quedar reunits en aquest considerable volum de 401 pàgines una quarantena de treballs que estaven dispersos per diferents revistes i llibres d'actes de congressos. Els editors, Edelmira Domènech, Jacint Corbella i Dídac Parellada, afirmen, en publicar-los, que intenten amb aquest material contribuir a un millor coneixement de la història de la psiquiatria catalana.

Aquests treballs, que a continuació comentarem, els han ordenat seguint la cronologia amb què foren publicats. Reprodueixen, a més, una abundant iconografia: 24 làmines, que són altres tantes portades de llibres i retrats de personatges. Com que el llibre és extens, anem per feina.

1. Les etapes de la medicina catalana moderna

Escrit del doctor Jacint Corbella; aquest autor hi veu la medicina catalana dividida en dos períodes molt ben definits: els segles de l'Edat Mitjana i el període que va des de la Il·lustració fins als nostres dies. Entre totes dues èpoques hi hauria un temps llarg de buidor.

En el primer període destaca, a Europa, amb llum pròpia Arnau de Vilanova (1238-1311). Al segon comença el renaixement de la medicina catalana, obra de Pere Virgili i d'Antoni de Gimbernat, homes ben coneguts de tots. Però hi va haver també altres personalitats importants d'aquesta generació: Domènec Vidal, Antoni Cibat, Vicenç Mitjavila, Francesc Salvà i Campillo, Francesc Canivell i Joan Masdevall en

serien un bon exemple. Una mica més tard brillà la figura de Pere Castelló. La generació posterior estigué marcada per la Guerra del Francès; els metges i cirurgians de llengua catalana quedaren afectats per aquest greu esdeveniment i les seves conseqüències; hi destacarà sobretot Orfila, el qual estava estudiant a París abans de la guerra i ja no en tornà després. Orfila fou l'iniciador d'una especialitat nova en medicina: la toxicologia científica moderna.

A les etapes següents s'hi poden trobar com a dibuixades als nostres metges una sèrie de definides característiques:

- a) La preocupació social: Dr. Pere Mata i Dr. Monlau.
- b) L'afany per crear estructures científiques: Dr. Giné, Dr. Robert i Dr. Valentí Vivó.
- c) El conreu de la ciència clínica i biològica moderna: Dr. Ferran, Dr. Turró, Dr. Cardenal, Dr. Fargas i Dr. Barraquer.

d) La cristallització de la medicina en forma de notables escoles: la d'obstetrícia (Dr. Nubiola); la de cirurgia (de l'Hospital de Sant Pau i la de l'Hospital Clínic –amb els Drs. Trias–); la de malalties digestives (Dr. Gallart); i, com a destacada, l'escola catalana de fisiologia, amb un metge excepcional: el Dr. August Pi i Sunyer, el qual la conduirà a uns nivells altíssims, valorats arreu del món.

A continuació, una nova guerra –la de 1936– ocasionà una gran davallada en la medicina catalana, com tots sabem.

2. L'evolució del pensament mèdic català al segle XIX

Es autors d'aquet treball són: el doctor Jacint Corbella i el doctor J. M. Calbet. Es tracta d'un estudi molt extens i complet sobre aspectes que a l'article anteriorment comentat quedaren com a esbossats. Com a exemple, reproduïrem si fa o no fa textualment una part del punt titulat "El compromís polític". S'hi diu que alguns metges noucentistes treballaren també molt activament en el camp de la política, cercant-hi la possible solució dels problemes socials... El Dr. Gaspar Sentiñón i Cerdà fou el més revolucionari dels metges catalans de l'època. Passà molts anys a Alemanya, Àustria, Rússia i Suïssa; per això, tingué uns coneixements lingüístics extraordinaris. Quan tingué lloc a Ginebra el congrés anarquista de 1869, hi assistí representant els obrers espanyols. Mantingué sempre una bona relació amb personatges com Bakunin. El Dr. Sentiñón, a Barcelona, hi va fer de conspirador permanent, cosa que el portà a ser tancat a la presó de Montjuïc durant uns quants mesos. A la sortida de la garjola es calmà una mica i es dedicà a la traducció de diferents revistes europees. Alguns anys més tard, tornà a col·laborar en algunes publicacions àcrates. Va morir un dia de desembre de 1902 mitificat pels seus amics anarquistes. Insisteixen els autors a dir que el Dr. Sentiñón va oferir els últims anys de la seva vida l'aspecte d'un home venerable, esborradís i esquiú.

3. Introducció a la història de la psiquiatria catalana del segle XIX

Es un article de la doctora Edelmira Domènech i del doctor Jacint Corbella. Afirmen aquests autors que el segle XIX és el del gran desenvolupament de la psiquiatria a Catalunya. Aquesta especialitat assoleix llavors un gran nivell científic

gràcies a l'esforç d'una sèrie de grans personalitats, com ara Antoni Pujades, Pi i Molist, Tomàs Dolsa i Francesc Campderà.

Afegeixen, com a fets significatius, la introducció de la frenologia a Catalunya, obra de Marià Cubí, i les intuïcions de Letamendi, les quals pretenien introduir la psicologia dins la medicina d'una forma que els autors consideren obsessiva. La figura més important, però, fou el Dr. Joan Ginè i Partagàs, el qual deixà una escola darrera, producte científic de la qual són, entre d'altres, el Dr. Galceran i el Dr. Rodríguez Morini.

Cap a les acaballes del dit segle tenim –diuen els autors– el tomb una mica paradoxal de l'obra d'Ignasi Valentí i Vivó, el qual era professor de medicina legal a Barcelona; havent seguit una línia clara i posada al dia en toxicologia, arribà un moment en què deixà aquest camí i es despenjà cap a una antropologia jurídica enrevessada i dogmàtica.

4. La fisionomia en Espanya. L'obra de Lavater

Els autors són els mateixos de l'article anterior. En aquest, hi aborden un tema que apassionà en el seu temps. Un teòleg protestant de Zuric, anomenat Lavater, de personalitat complexa, inicià durant la segona meitat del segle XVIII uns treballs del que ara es denomina fisionomia, disciplina que tracta d'estudiar la cara com a mirall de l'ànima.

D'aquest tema, ja se n'havia parlat abans, però el pastor Johan Caspard Lavater en creà tot un sistema. Efectivament, en 1772 publicà a Leipzig la primera edició d'un llibre titulat *De la fisiognomica*. Lavater havia tingut predecessors; els autors n'esmenten dos: Jerónimo Cortés, que fou un valencià que a finals del segle XVI escrigué el *Libro de Phisionomia natural y varios secretos de naturaleza, el cual contiene cinco tratados de materias diferentes no menos curiosas que provechosas*. Aquest llibre tingué gran difusió per Madrid, Barcelona, Lisboa, Lió i altres ciutats europees. S'hi poden llegir coses com aquesta: *los que tienen los cabellos muy espesos son fáciles en el creer y tardos en el obrar, tienen flaca memoria, mucha codicia y corta ventura*. No importa; això encara es pot admetre. Però el que ens resulta ara inadmissible és aquesta altra afirmació: *los que rien de ligero y dan grandes risadas es señal que tienen el bazo grande*. Per aquí no hi passo.

L'altre precursor es deia Esteve Pujasol, que era sacerdot, natural de Fraga. Publicà en 1637 un llibre que deia al títol: *El sol solo y para todos sol de la filosofía sagaz y anatomía de ingenios*. Hi exposa idees que dos segles i mig més tard defensaria amb gran entusiasme el famós Césare Lombroso. L'obra de Pujasol té molta major transcendència que la de Cortés, malgrat no tenir la mateixa difusió, ni de lluny.

5. El llibre d'Esteve Pujasol

El doctor Dídac Parellada estudia en aquest article precisament l'obra a què ens acabem de referir. Creu Parellada que a l'obra de Pujasol es manifesten alguns senyals del concepte de malenconia i hi troba observacions tan expressives com: *el cap pertorbat causa somnis –com es veu en els frenètics– de coses terribles i horribles*.

Considera Pujasol un home seriós, el qual devia haver llegit molt: des de Gal·lè a Sant Tomàs passant per Sant Agustí i Avicenna. Pensa el doctor Parellada, però, que totes aquestes lectures li havien fet, a Pujasol, més mal que bé, ja que barrejà a les seves observacions un bon nombre d'errors i d'equívocs.

En conjunt, Pujasol està convençut que la fisonomia aporta concixements sobre la naturalesa i l'enginy de les persones, dels quals es poden extreure dades útils per a la salut segons el que bonament pugem assolir amb el nostre curt enteniment.

6. Aplicacions terapèutiques de la música a algunes memòries de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona

La doctora Domènech ens parla ara d'un tema xocant i sorprenent. Ens aclareix més les coses recordant-nos que la utilització de la música amb intenció terapèutica era ja coneguda molts segles enrere i, a continuació, ens en dona alguns exemples extrets d'unes memòries enviades a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. N'hi ha una que escrigué el Dr. P. F. Domènech Amaya, metge rural d'Extremadura, la qual és digna de ser destacada. Aquest metge hi relatà, l'any 1792, el cas d'un pastor que fou picat per una taràntula una nit de juliol de 1790. En poques hores, l'estat general d'aquest home empitjorà molt. Com que els qui l'assistien pensaren que no hi havia res a fer, algú pensà a recórrer—solució original i curiosa— a la música de violí; i així fou fet, tocà el violí a la capçalera del malalt l'organista del poble. La sorpresa de tots degué ésser tremenda en veure que al cap d'uns minuts el malalt es recuperava i que als pocs minuts estava ballant al ritme de la "guaracha". Ara bé: el pastor requeria en la malaltia tan aviat com deixava de sonar el violí. Aquesta situació, inestable i increïble, durà tres dies, passats els quals el malalt quedà sa (*a excepción de hallarse bastante cansado*).

Refereix, a més, Edelmira Domènech que hi ha a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona dues memòries més que contenen coses per l'estil. Una és d'aquest mateix doctor d'Extremadura i l'altra dels Drs. Josep i Antoni Pascual, metges de Vic. Em referiré a aquesta última. Tenia per títol "Memorial sobre la colocación de un órgano en una de las salas del Hospital de Vic". Aquests metges vigatans consideraren que amb la música es podria alleujar l'estat de tristesa i desesperança en què es trobaven els malalts ingressats a l'hospital, ja que—segons ells— la música actuaria com a *lenitivo o bálsamo suave que moderaría su dolor*. I el dolor dels malalts al segle XVIII devia ser indescriptible. Si ara, amb tant de mitjans, a vegades és un problema difícil d'eliminar, què no seria llavors?

7. La psiquiatria en l'obra d'Orfila

El doctor Jacint Corbella s'hi estén en un dels grans metges del segle XIX, la més important personalitat mèdica de parla catalana del seu temps, i l'home clau de la història de la medicina legal espanyola: el doctor Orfila.

La seva posició com a toxicòleg—afirma el doctor Corbella— és excepcional; i no hem d'oblidar que és, a més, un especialista complet en medicina legal, professor a París i autor d'un ampli text sobre aquesta matèria de gran valor en el seu temps. En

el present article, que forma part també del volum 25, analitza, però, només aquells aspectes de l'obra d'Orfila que fan referència a la psiquiatria forense.

La medicina legal i la psiquiatria anaven molt unides al llarg del segle XIX en tant que disciplines acadèmiques. Això explica que al llibre d'Orfila *Traité de Médecine Légale* hi hagi moltes pàgines dedicades a la psiquiatria. Fou un llibre que es traduí a l'espanyol en 1847. Orfila hi dedica, a l'estudi de les malalties mentals, més de cent pàgines.

Des del punt de vista doctrinal, Orfila és un fidel seguidor del doctor Esquirol, el qual havia donat a la psiquiatria francesa un caire d'escola científica de gran categoria. El capítol més consistent d'aquest tractat és el dedicat a estudiar la bogeria. Entre els bojos inclou l'idiota de naixement i els alienats que ho han esdevingut al llarg de la seva vida (els monomaniacs; els afectats de mania i, per tant, de deliri general amb excitació; i els dementes, els quals patirien, segons Orfila, un deliri general amb debilitament de les seves facultats).

És, com es pot veure, una classificació clínica; no plenament original, però clara i molt precisa. Com hem llegit en aquest article del Dr. Corbella, la influència d'Orfila en la medicina legal espanyola es fa, d'una banda, a través de la traducció del seu llibre i, de l'altra, mitjançant la intervenció de Pere Mata. Aquest gran metge, molt més jove que Orfila, conegué personalment Orfila durant l'exili que el dugué a París de 1839 a 1840. La bibliografia que Orfila cita a la seva obra és, en contra del que es podia pensar, majoritàriament germànica. Segurament llegia perfectament l'alemany, ja que era un home cultíssim, i com que la medicina alemanya estava aleshores prenent el relleu a la francesa...

La vida del doctor Orfila es coneix bastant bé, tant pel que respecta a la seva etapa d'estudiant com a la de becari i professor a París. El doctor Corbella cita al seu article dues obres franceses dedicades a la biografia d'Orfila: la d'Eck Bovillier, *La jeunesse d'Orfila* (1931); i la d'Amédée Fayol, *La vie et l'œuvre d'Orfila* (1931).

8. Anàlisi dels aspectes psiquiàtrics del text d'Ignaci Ametller

L'autor d'aquest article és la doctora Edelmira Domènech. Fou una comunicació que envià al Segon Congrés d'Història de la Medicina Catalana, que es celebrà a Barcelona en 1975. El Dr. Ignasi Ametller i Ros escrigué un text de Patologia Mèdica en 1840. Aquest professor fou director del Col·legi de Medicina i Cirurgia de Barcelona al final de la seva vida; traspassà en 1843.

Del que ara en diem lliçons de patologia mèdica, aleshores se'n deia *leçons d'afectes interns*. Dins del capítol de les malalties del sistema nerviós, inclou el Dr. Ametller les neurosis cerebrospinals, amb moltes referències a les malalties psiquiàtriques: les vesànies, la hipocondria, la mania, etcètera.

La doctora Domènech destaca que quant al tractament dels bojos (els quals, malgrat el canvi d'actitud adoptat a partir de Pinel, continuaven en molts i molts llocs sent tractats com a bèsties perilloses), el Dr. Ametller escrigué en el seu llibre el següent: *deben desterrarse de estos establecimientos los grillos, esposas, cadenas y demás instrumentos para atar y castigar a los maníacos*. Segurament, aquestes idees van anar fent forat després en les mentalitats dels seus alumnes.

9. Alguns aspectes de l'obra mèdica de Pere Mata

De nou el doctor Corbella i la doctora Domènech aborden un tema d'enorme interès; en aquest cas per la personalitat excepcional de l'autor i per la importància de la seva obra.

Pere Mata (1811-1877), el metge reusenc, el lluitador polític, el degà de la Facultat de Sant Carles de Madrid, el primer catedràtic de Medicina Legal, és sense cap dubte el cap de tota la generació de metges catalans de la segona meitat del segle XIX; generació en la qual la preocupació social és més cridanera que la científica.

En l'apartat dedicat a l'estudi de la ideologia mèdica, hi fan referència els autors al discurs que Pere Mata pronuncià a l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Madrid, discurs en què atacà l'hipocratism. Hi digué Pere Mata: *Hoy torna el hipocratismo en alas de una reacción política empeñada en desenterrar todos los fósiles. (...) Médicos españoles que aspiráis a ser algo en el vasto y escabroso campo de la medicina práctica, ¡no os dejéis arrastrar por el torrente reaccionario que baja de la política a la filosofía y de la filosofía a la medicina!; ¡no caigáis en el pérfido lazo que se os tiende con el disfraz hipocrático! Ved que el hipocratismo de que se os habla no tiene ya nada de las doctrinas del gran médico de Cos.*

La doctora Domènech i el doctor Corbella analitzen després en aquest treball, alguns aspectes dels escrits psiquiàtrics de Mata. Hi diuen que les seves idees les posarà en pràctica el seu deixeble, el Dr. Esquerdo, en obrir a Madrid el primer sanatori psiquiàtric modern. Aquest metge era natural de Vila-Joiosa (Alacant) i fou també un destacat polític d'extrema esquerra. Va tenir com a deixeble el Dr. Jaume Vera, amic de Pablo Iglesias i company d'aquest polític a les llistes de les eleccions al Parlament. Hi hagué, doncs, una escola de psiquiatria a Madrid, el cap de la qual fou Pere Mata.

Ara bé: la dedicació que absorbí la majoria del temps acadèmic de Pere Mata fou la Medicina Legal. Les aportacions més importants que hi féu foren tres: la creació, per primera vegada, d'unes càtedres de medicina legal (1843); l'edició d'un llibre de text formidable, escrit en quatre volums; i, per últim, la seva decisiva intervenció en l'estructuració del cos de metges forenses.

Se citen en aquest article vint obres com a notes a peu de pàgina; la majoria són llibres de Pere Mata. Hi consta també el capítol escrit per Vicenç Peset *Las orientaciones científicas de la psiquiatría en España durante el siglo XIX*, que forma part de l'obra de J. B. Ullesperger sobre la història de la psicologia i la psiquiatria a Espanya (Madrid, Alhambra, 1954). Hi diu el Dr. Peset que Pere Mata és el primer psiquiatre d'una sèrie, el mèrit principal dels quals és haver tret la psiquiatria dels llibres i de la càtedra i aconseguir que s'hi interessés la societat espanyola.

10. Record de l'obra de Pere Mata i Fontanet en el seu centenari

Es un article escrit per Jacint Corbella i Gabriel Martí Amengual per a commemorar el centenari de la mort de Pere Mata (1811-1877). Hi citen el que deia d'aquest gran metge un altre destacat metge de Reus, el doctor Jaume Aiguader i Miró: "L'oblit en què tenim la figura de Pere Mata constitueix un excés d'ingratitude; Mata és una lliçó de moral pública, fou un revolucionari liberal... Mata mereix un millor record".

Els autors fan un repàs de la biografia de Pere Mata. Parlen del seu pare, el doctor

Pere Mata i Ripollès, home d'idees liberals, el qual sempre fou considerat pel seu fill com a model, tal com es pot apreciar en llegir el poema que Pere Mata li dedicà. D'amor a la literatura, en tenia un tros; ens en deixà una mostra escrivint prosa i poesia en castellà amb aquell estil tan propi dels literats del seu temps. En català també escrigué alguna poesia; era llavors un jove. Els autors d'aquest estudi, però, veuen en aquests escrits catalans més vigor en la seva escriptura, i citen per a corroborar-ho aquests versos:

“Era de nit, prop la una
i com un globo de foc
s'aixecava poc a poc
del fondo del mar la lluna”.

Durant el llarg regnat d'Isabel II (1843-1868), el doctor Pere Mata s'oblidà de la política i es dedicà exclusivament a la seva càtedra de medicina legal. Tornà a la política amb l'arribada de la revolució de setembre (1868); Pere Mata fou elegit llavors diputat i, en el món acadèmic, degà de la Facultat. S'estigué en el deganat durant els cinc anys que el general Prim tingué en les seves mans la política del país.

A la bibliografia hi ha nou notes. M'interessa deixar constància de la d'un altre metge de Reus. Es tracta del Dr. Pere Barrufet i Puig, el qual escrigué en 1916 una biografia de Pere Mata que els autors valoren com a digna de figurar en la bibliografia que treballaren per a confegir el seu estudi. El Dr. Barrufet era company d'estudis del Dr. Tricaz i del Dr. Frias, tots dos metges destacadíssims al Reus de la primera meitat del segle XX.

11. Les idees de Pere Mata en el camp de la psicologia

La doctora Edelmira Domènech hi toca els aspectes més pròpiament psicològics de l'obra de Pere Mata. És un article llarg en què fa destacar la novetat que representaren aquests estudis de Pere Mata, el qual estudià, per exemple, els aspectes contraris a la llei propis de certes accions humanes; Mata anava al gra: buscava discutir sobre la responsabilitat penal dels bojos. Aquest plantejament era una novetat; sobretot quan insistia que per a comprendre el que passa dins el cap d'un boig calia saber primer com funciona la ment d'una persona normal. Aterra, finalment, en el camp de la fisiologia; la psicologia havia de donar orella als descobriments que estava fent la fisiologia. No es podia estar més al dia.

12. L'Escola de Frenologia Catalana

Són els autors d'aquest article el doctor Corbella i Edelmira Domènech. Dediquen la seva atenció a l'estudi de l'obra de Marià Cubí, vertader apòstol de la frenologia, tal com li agradava definir-se. El doctor Cubí era de Malgrat. Hi nasqué en 1801. Sent encara jove, visqué uns quants anys a Menorca. D'allí se n'anà als EE. UU., quan vintejava. Hi va romandre altres vint anys; durant aquest temps entrà en contacte amb la frenologia i quedà veient visions. Aquesta teoria havia perdut l'esma

ja a Europa, però per a Cubí tenia tot l'encant d'un món nou. Quan cap a 1842 retornà a Catalunya, estava decidit a dedicar tot el seu temps a difondre aquesta doctrina que, com diem, havia perdut entre els europeus tot l'interès.

El doctor Cubí estava convençut de la bondat de la frenologia, de la seva capacitat de fer augmentar els nostres coneixements sobre la manera de ser i comportar-se les persones, i començà llavors una campanya de difusió de la caduca doctrina per tot Espanya, organitzant-se d'una forma que trobem molt anglosaxona: impartint cursos a diferents ciutats, formant grups actius de persones, etcètera. La cosa, però, no fou fàcil. Alguns intel·lectuals com Jaume Balmes reaccionaren en contra. Es manifestava Cubí massa liberal? Balmes, ment privilegiada, escolàstic passat pel sedàs de Cervera, hi degué veure massa positivisme.

Malgrat el rebombori que causà, la doctrina frenopàtica desaparegué quan ho feren els seus predicadors. No deixà ni rastre.

Al l'article següent, el doctor Corbella i la doctora Domènech ens parlen amb tot detall d'un d'aquests deixebles de Cubí. Es tracta de Magí Pers, el qual no era pas metge, però participà intensament en la divulgació del moviment frenològic a través dels seus escrits a la *Revista Frenològica*, que s'edità a Vilanova i més tard a Barcelona.

13. La Colònia d'Orats de Gheel

L'autor d'aquest article és el doctor Dídac Parellada i ens hi refereix que el doctor Pi i Molist, que visità en 1854 diferents establiments europeus dedicats a l'assistència de malalts mentals, sembla que quedà impressionat pel d'aquesta ciutat belga. Tan forta fou la seva impressió que el portà a exposar aquests sentiments en una sessió extraordinària que es celebrà a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 12 de juny de 1855.

Com a resum, digué que era una institució *altamente piadosa e importante, respetable por sus antigüedades, famosa por su carácter extraordinario y singular, acreditada por sus excelentes circunstancias higiénicas y terapéuticas, susceptible de grandes mejoras y por otros muchos títulos digna del estudio y meditación de los médicos alienistas*.

El doctor Parellada acaba dient que la lectura del llibre que publicà Pi i Molist l'any següent a aquesta exposició pública proporcionava una gran satisfacció al psiquiatre per tot: per la manera amable amb què estava escrit, per les anècdotes, i també per tenir sabor literari, un xic cervantí, tan propi de l'autor.

14. La preocupació dels metges catalans pel malalt mental

La doctora Domènech ens exposa en aquest article com canvià la manera de veure i d'afrontar el tema de les malalties mentals per part dels metges catalans al llarg del segle XIX. Fou un canvi radical, oposat al que havia estat habitual. Els metges passaren, de considerar el boig com a un enze o com a ésser perillós, a tenir-lo com a una persona malalta. Són canvis que dignifiquen la Humanitat sencera i que un es pregunta com és que es produí aquesta nova visió del boig. Eren aquests metges més humans que els de temps passats?; més religiosos?; quina fou la raó última del canvi?, en fou la societat civil?

Aquests metges lluitaren, fins i tot, per a aconseguir la dignificació jurídica del malalt mental. I és que alguns psiquiatres s'adonaren que els jutges persistien en aplicar als bojos uns criteris rígids i antiquats, absurdament repressors, els quals no tenien cap fonament científic. Com remarca la doctora Domènech, cal tenir en compte que l'ús d'aquestes pautes comportava com a resultat final, de tant en tant, l'execució del malalt jutjat. Tres foren els psiquiatres que es mogueren intensament en aquest sentit: el doctor Joan Giné i Partagàs, el doctor Galceran i el doctor Rodríguez Morini. Aquest últim, en un article escrit l'any 1904 a la *Revista Frenopática Española*, afirmava que mentre el codi penal no s'harmonitzés amb els coneixements frenopàtics, i mentre els jutges es miressin amb estúpida prevenció els informes científics, els psiquiatres haurien d'abstenir-se d'actuar com a perits als tribunals de justícia.

15. Influència de la generació el 88 en la medicina catalana

El doctor Corbella i la doctora Domènech ens descriuen aquí els trets més característics d'aquesta generació de metges. És un tema que ells coneixen molt bé i del que ens han fet moltes vegades partíceps.

L'activitat dels metges de les acaballes del segle XIX es veié reforçada pel canvi que experimentà Barcelona amb la celebració de l'Exposició Universal. El món acadèmic de la vella Facultat mostrava signes de canvi en haver-hi tota una generació nova de professors, amb una obra científica madura, que il·luminava una altra generació carregada de promeses: la de Ramón y Cajal (que se n'anà, malauradament), la de Turró, i la d'August Pi i Sunyer. La generació del 88 la constituïen una munió d'homes que estaven preparant des de feia temps el camí a altres de més grans. Eren de la generació del 88: Giné i Partagàs, Robert, Rafael Rodríguez Méndez, i Jaume Pi i Sunyer, com a més representatius. Eren professors que no tenien prou nivell per a ser coneguts a Europa; però els qui els succeïren sí que en tingueren, i en abundància.

A l'article següent, hi analitzen els mateixos autors l'obra de Giné i Partagàs. I és que aquest fou el metge més gran de la generació del 88. Aquell any de l'Exposició Universal ja feia trenta anys que exercia la carrera de metge; ara havia arribat a ser professor. De jove fou metge rural un temps. Mantingué sempre relació amb el poble de Cabra del Camp (Alt Camp), per molts motius.

És estudiat, en aquest treball que comentem, com a psiquiatre. Aquesta fou l'activitat en què sobretot destacà. Fou també professor de dermatologia; però no hi arribà a formar escola. Ara bé: el seu llibre de text de dermatologia, creuen els autors d'aquest treball que comentem, que fou tan important, i potser més influent, com el seu manual de frenopatologia. Fou remarcable també com a higienista i com a editor i escriptor. El doctor Giné i Partagàs fundà la *Revista Frenopática Barcelonesa* i va ser el vertader motor de *La Independencia Médica* (revista que sortí de 1869 a 1904 i que anava plena de referències positivistes, tan indispensables per al desenvolupament de la ciència). Aquesta revista, juntament amb la *Gaceta Médica Catalana* de Rodríguez Méndez, va ser un dels pilars del canvi d'actitud davant la ciència que es produí llavors en la medicina catalana.

El doctor Giné escriví alguna novel·la: *Los Misterios de la Locura* conegué una traducció a l'italià; *La Familia de los Onkos* en fou una altra de molt coneguda; i encara escrigué una tercera: *Un viaje a Cerebrópolis*. És com per a treure's el barret!

16. Giné i Partagàs i l'ensenyament de la medicina

L'autor d'aquest treball és el doctor J. M. Calbet i Camarasa. Estudi molt ampli, acompanyat de 74 cites bibliogràfiques. L'escriví en 1968 en ocasió d'una sessió monogràfica dedicada a la figura del professor Giné i Partagàs. Valia la pena de recollir-lo en un llibre com el que estem comentant, perquè no es perdés.

Ens recorda l'autor que el doctor Giné fou l'introduïdor a Catalunya de la teoria cel·lular, així com de l'antisèpsia. El doctor Giné tenia una visió de les coses i de la vida molt definida. En una ocasió deixà escrita a *La Independencia Médica* aquesta frase: *los hombres hemos sido creados para el periodo en que vivimos y no para mirar hacia atrás*.

Llegint aquest article del doctor Calbet, m'assabento que Giné i Partagàs era íntim amic de Pere Mata, el qual s'hostatjava a casa seva quan venia a Barcelona. Tots dos tenien moltes preocupacions compartides. Tots dos lluitaren contra la rutina i la inèrcia de les Acadèmies de Medicina. El nou esperit positivista necessitava rodes noves i Giné i Partagàs –diu Calbet– se les proporcionà creant l'Institut Mèdic de Barcelona i la nova Facultat de Medicina; però, també, recolzant contínuament els seus alumnes i fent entrar a les aules de la Facultat les primeres alumnes. Aquest darrer punt és destacabilíssim. Les dues primeres llicenciades en medicina a Espanya, la doctora Dolores Aleu i Riera i la doctora Maria Elena Masseras, van ésser alumnes de Giné i Partagàs. Ambdues organitzaven el 24 de novembre de 1878, a la seva càtedra, la primera sessió clínica realitzada per dones: hi presentaren un cas d'escrofulisme.

Alguns anys més tard, la doctora Aleu escrivia una carta al doctor Giné des de Madrid i li deia, entre d'altres coses, el següent: *¡Cuántas veces hubiera dejado mis estudios, aturdida por las ruidas sacudidas venidas de tantas partes, a no ser por su valioso apoyo, por su enérgica defensa y por la voluntad de hierro que V. posee y comunica a todos los que tenemos la suerte de contarnos en el número de sus alumnos!*

Aquestes línies revelen el que dèiem al principi: el doctor Giné i Partagàs tenia una personalitat definida a l'extrem i una voluntat de ferro. A aquest gran metge li dediquen els seus treballs, que vénen a continuació –al llibre–, el doctor Corbella i la doctora Domènech. Hi parlen d'un aspecte molt sensible: del peritatge que va aconseguir aquest professor sobre l'estat mental de mossèn Cinto Verdaguer. Les conclusions que el doctor Giné exposava al *Dictamen Razonado en defensa del insigne vate Mosén Jacinto Verdaguer*, l'any 1895, van fer que el gran poeta fos considerat a partir d'aquell moment com a persona sana, mentalment. El doctor Giné no dubtà en defensar-lo, malgrat que aquest fet el comprometia. Dos grans homes; un tractant d'ajudar l'altre.

Els mateixos autors fan un estudi de l'obra dermatològica del doctor Giné. Afirmen que amb ell, amb el doctor Giné i Partagàs, s'inicia a Catalunya la dermatologia científica i, com a aportació més important d'aquest gran professor, assenyalen l'ús

de l'àcid fènic com a antisèptic cutani. L'antisèpsia de Lister arribava també a la dermatologia.

17. El Primer Congrés Espanyol de Psiquiatria (1883)

En ocasió d'haver-se celebrat a Madrid fa alguns anys el IV Congrés Mundial de Psiquiatria, el doctor Corbella i la doctora Domènech ens fan cinc cèntims del primer congrés espanyol de psiquiatria, celebrat a Barcelona en 1883. L'organitzador no podia ser un altre: el doctor Giné i Partagàs, ajudat pel seu equip de Nova Betlem. Sembla que aquest congrés no va tenir gaire ressò en el món polític i oficial. El professor i els seus deixebles hi predicaren, en les sessions del congrés, com en un desert; l'ambient no estava prou madur.

Els mateixos autors comenten en un altre article el que representaren, per a la medicina catalana, la revista que fundà Giné i el manicomi de Nova Betlem. La *Revista Frenopàtica Barcelonesa* era l'òrgan d'expressió del sanatori i de les seves figures mèdiques més importants: el doctor Giné i el doctor Galceran.

A aquesta revista dedicà un article el doctor Dídac Parellada. Ho fa per a commemorar el centenari de la revista. Hi examina els motius pels quals deixà de publicar-se al cap de pocs anys: havia sortit de forma continuada de 1881 a 1886, i de forma esporàdica fins a l'any 1912. Parellada no arriba, però, a veure clar el perquè de la seva desaparició. És possible que la causa en fossin les múltiples ocupacions del doctor Giné, el seu director.

18. L'obra psiquiàtrica d'Artur Galceran Granés

Es tracta d'un estudi molt breu, fet per Edelmira Domènech i Jacint Corbella, doctors dels quals hem comentat molts articles, tots de gran interès. Hi afirmen que Galceran havia estat el més important col·laborador de Giné i Partagàs; això sol ja ho diu tot d'aquell metge. Quan el mestre morí, en 1903, Galceran, que feia més de vint anys que era al seu costat, el succeí en el lloc preeminent de primer psiquiatre català. S'hi mantingué, sense discussió, fins a la seva mort, en 1919.

El doctor Galceran fou un psiquiatre clínic, que exercí també la neurologia i que encara tingué temps per a investigar i ensenyar a la universitat. Fou considerat també la màxima autoritat catalana en psiquiatria forense. Galceran era gironí; estudià, però, el batxiller a Barcelona, a l'Institut Lliure de Gràcia. L'any 1875, a l'edat de 25 anys, ja era llicenciat en medicina. Estudià psiquiatria amb Giné. Com el seu mestre, Galceran també era organicista de cap a peus i estava influït per la psiquiatria francesa. Com a organicista, pensava que hi devia haver quelcom d'anormal, al nivell que fos, dins del cervell dels malalts mentals. Creia que en molts casos l'origen d'aquestes suposades alteracions era l'herència; els seus estudis li feien veure aquest factor hereditari en el 39% dels malalts.

Ens interessa remarcar el seu pas per Reus com a director científic de l'Institut Pere Mata. Malgrat ésser una direcció a distància, això li suposà més d'un desplaçament a aquella ciutat, en vehicles lents i incòmodes; a ell, que era un aclaparat professor, carregat de feina. El director de l'establiment de Reus, el doctor Briansó, se sentia més

tranquil així: segur de poder consultar amb ell o amb el doctor Rodríguez Méndez sempre que li'n feia falta.

El doctor Galceran escriví un llibre de neuropatologia molt bo, que els autors de l'estudi defineixen com a llibre important i d'orientació clarament organicista. Fou escrit en 1895.

19. L'obra psiquiàtrica del Dr. Rodríguez Morini

Es un article escrit pel doctor J. M. Calbet i pel doctor Jacint Corbella. Ens hi informen que el doctor Rodríguez Morini havia nascut a León l'any 1863. Orfe de pare, vingué a viure a Barcelona. En aquesta ciutat estudià medicina. En acabar la carrera, es convertí en deixeble de Giné i Partagàs; tenia molt clara la seva vocació especial. Del manicomí de Giné, el Nova Betlem, passà a ser director del de Sant Boi. Transcorria llavors l'any 1902. En aquest establiment s'hi quedà per sempre; d'allí, ja no se'n mogué fins poc abans de la seva mort: malalt (ictus cerebral), fou substituït pel doctor Emili Mira i López l'any 1934. Traspassà el 27 d'agost de 1937, a l'edat de 74 anys.

El Dr. Antonio Rodríguez Morini arribà a Sant Boi en uns moments especialment crítics. A mitjan 1902 hi havia augmentat molt la mortalitat de les dones ingressades i la cosa anava empiorant progressivament. Tot venia d'una brotada de gastroenteritis que s'hi havia aferrat, a la secció de dones, i que aparentment no hi havia forma humana de tallar-la. L'opinió pública, els diaris, ja se'n'havien fet ressò i el desprestigi del centre anava en augment. El Dr. Rodríguez, com a nou director del manicomí, agafà de seguida el brau per les banyes: el primer que féu fou controlar el subministrament de l'aigua i amb molts esforços aconseguí així trencar el mecanisme de contagi. Tenia llavors 39 anys, havia demostrat que valia i era conscient que l'havien posat al davant del manicomí més important del país. S'hi dedicà en cos i ànima; n'obtingué un rendiment espectacular. No podem estendre'ns en donar detalls de l'obra escrita d'aquest mestre; entre els seus col·laboradors tingué, al cap de pocs anys, el seu fill, el qual arribà a ser un gran neuròleg i psiquiatre: el Dr. Bel·larmí Rodríguez Arias, que els de la meua generació hem aconseguit en l'última etapa de la seva llarga vida: traspassà fa uns pocs anys; fou president d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i gaudia del respecte i les simpaties de tots els acadèmics.

20. El Dr. Pere Ribas i Pujol, psiquiatre clínic

Es tracta d'un article que el doctor Dídac Parellada i el doctor Ricard Pons Bartran enviaren l'any 1985 al IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana celebrat a Pobleu.

Es formà el Dr. Ribas on era més adient de fer-ho en l'època que li tocà viure: al manicomí de Nova Betlem, amb Giné i Partagàs. Quan aquest organitzà el Primer Certamen Frenopàtic Espanyol, en 1883, hi col·laborà i hi presentà una comunicació bastant original: tenia per títol *La locura puerperal*. Hi exposà les seves idees al respecte, i acabà defensant que aquesta bogeria no era independent, com pensaven alguns, de la resta d'entitats nosològiques que llavors es coneixien amb el nom de vessanies.

El Dr. Ribas publicà molt a les diferents revistes del seu temps; però, si per alguna cosa destacà en especial, fou per haver estat un gran clínic. Els autors d'aquest estudi creuen que mostrava alguns trets infantils davant del malalt i que ell potser es pensava que així podria influir més en el seu guariment. I és que el que pretenia aquest psiquiatre era penetrar com fos en l'ànima del boig. En aquest sentit, considerava que les inscripcions que el doctor Giné i Partagàs havia gravat als frisos del gran saló de la secció de dones podien amollir a la llarga la ment de molts malalts mentals, els quals les podien llegir moltes vegades al dia. Una d'aquestes inscripcions deia el següent: *Las labores y las tareas domésticas disipan la melancolía y combaten las ideas insanas*. I és que, a banda d'això, què podia fer més el psiquiatre de l'entresgle XIX-XX? Els fulls de tractament de les històries clíniques estaven plens d'ordres com: hidroteràpia, bromurs, i tractament moral. En aquest últim creia sobretot el Dr. Ribas. Els autors d'aquest estudi també ho veien així i hi deixaren escrit que el voluntariós entusiasme del metge i del psiquiatre pot contribuir a l'aparició en terapèutica d'un desenllaç propici, a desgrat d'un arsenal de medicines migrat o dubtós.

21. Antecedents de l'ensenyament de la psicologia a Catalunya al segle XIX

També fou presentat a Poblet aquest article, durant el congrés que hi va tenir lloc en 1985. Els signants són dues dones: Edelmira Domènech i Rosa Maria Raich. Aquestes autores parteixen del fet següent: la psicologia començà a ensenyar-se en primer lloc als instituts de batxillerat; això succeïa al segle XIX; a la universitat, hi arribaria després, al llarg del segle XX.

Per això, perquè estudien l'ensenyament de la psicologia al segle XIX, parlen en el seu article d'autors com Felip Monlau (que fou un temps –1849– catedràtic d'aquesta matèria en un institut de batxiller de Madrid), Pere Codina i Salvador Mestres (catedràtics d'institut a Barcelona, en 1857 i 1868, respectivament), i de textos com el d'A. Martínez de San Miguel (1893) i el d'Hermenegildo Giner de los Ríos (1899). Aquest ensenyà psicologia en un institut de batxillerat de Barcelona; era germà de don Francisco Giner de los Ríos. Com el seu germà, també ell quedà impregnat d'una doctrina tan estranya com el krausisme; com a professor, va escriure un text de psicologia que no era més que un resum del curs que donava a Madrid don Francisco, i d'aquí ve que tingués un cert pes conceptual.

El més científic de tots aquests professors que esmenten les autores fou Felip Monlau, del qual diuen que el seu *Curso de Psicología y Lógica* (1849), escrit conjuntament amb J. M. Ruy Heredia, està des del principi ja abocat al positivisme: a l'experimentació i observació com a únic mètode científic. Però insinuen que Monlau encara mirava un xic enrere, cap a la filosofia, cap a la manera de raonar dels antics.

22. Notes històriques d'estudis sobre el suïcidi a Catalunya al segle XIX

Edelmira Domènech i Jacint Corbella hi exposen que el tema del suïcidi ha despertat de sempre un interès particular, tant des del punt de vista filosòfic com del religiós; i que, en canvi, des del vessant mèdic no va ser contemplat amb deteniment

fins al segle XIX. Un dels primers treballs fets sobre aquest tema per un metge català fou el discurs que el Dr. Rafael Nadal pronuncià davant l'Acadèmia de Medicina de Barcelona en la sessió inaugural de 1841. El Dr. Nadal era, com se'n deia llavors, una eminència de la medicina. En el seu discurs afirmà creure que les guerres i els canvis polítics havien alterat el cervell de moltes persones, fins a conduir-les al suïcidi. Hi aportà dades referents a 77 casos de suïcidi consumats a Barcelona entre 1830 i 1839. Un terç dels casos eren dones.

Tothom estava d'acord llavors en considerar el suïcidi com un acte d'alienació mental. Fins i tot la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona s'havia manifestat així, expressament, en una sessió extraordinària tinguda el dia 26 de juliol de 1836.

Aquest article, bastant extens, que té 53 cites bibliogràfiques, examina també les opinions que sobre el suïcidi tenien metges tan destacats com Orfila, Pere Mata, Ferrer i Garcés, Valentí i Vivó, Marià Cubí, i Monlau, entre d'altres. Val la pena de llegir-les totes. Em detinc en la figura del professor Ramon Ferrer i Garcés, el qual era catedràtic de medicina legal a Barcelona en l'època en què Pere Mata ho era a Madrid. Ferrer i Garcés escriví un llibre de text en 1847 en què dedicà moltes pàgines al suïcidi. Ell es va fer aquesta pregunta: *¿Debe el suicidio considerarse siempre como el resultado de alguna enajenación mental?* I contestà: *No poseemos datos suficientes para adoptar esta creencia; hay la persuasión de que es el libre albedrío, y no un trastorno mental, el que lo determina.*

El suïcidi devia ser un fenomen molt freqüent a Barcelona; el doctor Nadal hi insistia i ara el Dr. Ferrer ho corrobora en dir que el suïcidi era una de les plagues més funestes de la societat moderna. El Dr. Ferrer posava el dit en la ferida: la culpa la tenia la societat moderna i tota la despersonalització de l'individu que aquesta modernitat comporta, tal com un segle després també denuncià Jaspers.

Els mateixos autors de l'estudi que acabem de comentar en dediquen un altre a analitzar l'obra psiquiàtrica del Dr. Rafael Rodríguez Méndez (1845-1919). És el resultat d'una comunicació que presentaren al *Seminario de Historia de la Psiquiatria Española*, el qual tingué lloc a València, el 29 d'abril de 1983.

El Dr. Rodríguez Méndez havia nascut a Granada i fou catedràtic d'Higiene a Barcelona, de l'any 1874 al 1918. Escrigué moltes coses i de qualitat, i dirigí la prestigiosa revista *Gaceta Médica de Cataluña*. Al llarg de la seva extensa carrera com a professor, s'ocupà també de la psiquiatria i, personalment, tingué gran prestigi com a psiquiatre. Fou director del manicomi de Sant Boi, on substituí el doctor Pujades quan aquest morí. Tots dos hi havien col·laborat amb anterioritat en molts assumptes relacionats amb la psiquiatria i es tenien l'un a l'altre una estima d'amics. També —ja ho hem dit— fou codirector del manicomi de Reus.

Un hom es pot preguntar: com és que un professor d'Higiene podia ésser també un expert en psiquiatria? La resposta ve donada pel temps en què va viure Rodríguez Méndez. Llavors, la psiquiatria no estava clarament definida dins del curriculum acadèmic. A més, era molt corrent, aquí i arreu, que els professors universitaris canviessin de càtedra i, fins i tot, de facultat. Com a psiquiatre, aquest professor barceloní, d'origen andalusí, seguí les idees de l'escola de Giné i Partagàs,

el qual era el mestre indiscutible a Barcelona; això volia dir: tenir idees organicistes, obertes a tot tipus de terapèutica i dirigides a subsanar la repercussió social de la bogeria.

23. Comentaris al llibre 'Higiene del Alma'

L'autor de l'article és Dídac Parellada. Quan escrigué aquell llibre, any 1888, el Dr. Josep Call i Morros, tenia trenta anys. Era conegut, tenia un cert nom entre els psiquiatres de Barcelona, però res més. Les seves pretensions eren, però, molt altes: volia recordar als higienistes que allò de *mens sana in corpore sano* era quelcom més que un desig infantil i que calia i també invertir els termes i recordar-se de l'ànima de tant en tant, la qual quedava sempre en segon terme. Aquest nou doctor Stahl català insistia que la moral és la base de la higiene.

24. Anàlisi del primer text espanyol de psiquiatria infantil (1907)

El primer text espanyol d'aquesta subespecialitat es publicà a Barcelona en 1907. Ens ho diu la doctora Domènech Llaberia, que és catedràtic de psicologia infantil, com sabem. L'autor d'aquest llibre tan matiner fou el senyor August Vidal i Perera, el qual fins aleshores era un desconegut en el món mèdic, però que s'interessà en un moment determinat, com a pedagog, pels nens amb problemes d'aprenentatge.

Molts pedagogs haurien vist nens amb dificultats semblants, però ell hi profunditzà i s'adonà que molts d'aquests infants mostraven signes i símptomes propis dels malalts mentals. No és estrany que la doctora Domènech volgués saber més coses d'aquest autor tan despert i original. Com a resultat de les seves indagacions, ens exposa en aquest article que Vidal i Perera havia nascut al número 2 del carrer La Cucurulla, l'any 1872. El seu pare era llicenciat en filosofia i oriünd de Riudoms (Baix Camp). La mare era del barri de Gràcia. Aquest futur pedagog passà la infantesa, i una part de la joventut, a Reus, ciutat on el pare feia de mestre. Quan acabà d'escriure el llibre esmentat, llibre que tenia per títol *Compendio de Psiquiatria Infantil*, Vidal i Perera tingué la impressió d'haver explorat en un món nou, d'haver tret a la llum una obra nova, diferent. La doctora Domènech hi està d'acord: es tractava d'una primícia, d'un llibre realment nou, amb un contingut ampli i original (per ser capdavanter a Espanya en insistir que la infància és el moment de la vida en què cal indagar els signes inicials, els indicis, de les malalties mentals). Com que Vidal i Perera no era psiquiatre, valorà exclusivament els tractaments pedagògics. Això fa que manquin a la seva obra els aspectes terapèutics de la psiquiatria del seu temps.

25. La concepció psicosomàtica del Dr. Joan Freixas

Es aquest un altre article del doctor Parellada. En aquest cas, tracta d'un metge i escriptor remarcable de l'entresgle XIX-XX, que no era psiquiatre. El Dr. Freixas i Freixas era un internista de l'Hospital de la Santa Creu en 1903. Per què s'interessà el doctor Parellada per aquest metge? Perquè aquest clínic no deixà de preocupar-

se mai per la psique dels seus malalts. En una ocasió, l'any 1903, pronuncià el discurs inaugural de la Societat de Sant Cosme i Sant Damià; el titulà *Influència de l'Estat Moral en el desenvolupament de la Malaltia*; el títol ja ho diu tot.

El Dr. Freixas era un gran amant de Catalunya i de la seva autonomia. Cita Parellada el que diu, del Dr. Freixas, el Diccionari Biogràfic Albertí: que es distingí pel seu afany de catalanitzar els actes i els treballs de la vida mèdica del país.

Gràcies a homes com el Dr. Freixas, podem ara gaudir d'una llengua i una cultura més fetes.

26. Sobre la tipologia cranioscòpica del Dr. Comulada

Aquesta fou una altra comunicació presentada al IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana pel doctor Parellada. Aquest congrés de Poblet representà per a mi la primera ocasió d'enviar un treball d'història de la medicina i d'assistir a una reunió d'aquest tipus.

Resulta que sobre el Dr. Comulada, el doctor Parellada no en sabia gran cosa. Però li interessà d'ell el discurs que pronuncià en 1890 per inaugurar el curs de l'Acadèmia (no queda clar de quina; però això no té importància). Aquell discurs tenia un títol interessant: *Comentarios teórico-prácticos sobre la localización de algunas funciones íntimas del cerebro*. El final del segle XIX és un moment força organicista en psiquiatria. L'organicisme anà de baixa al cap d'uns quants anys, perdé força. Ara en torna a tenir a cavall de les modernes tècniques d'imatge. El Dr. Comulada es queda, però, surant en la superfície, traient conclusions del tipus de si l'encerto l'endevino. Digué, per exemple, al seu discurs, coses com aquesta: ¿qui no coneix persones de front alt, exuberant i prominent per dalt, les quals pensen i mediten més que no parlen?

Com diu el doctor Parellada, l'entusiasme és el tret més característic de l'estudi del Dr. Comulada; i l'entusiasme no sempre esguarda amb objectivitat.

El doctor Parellada és també l'autor de l'estudi següent, que tracta sobre el psiquiatre Dr. Josep Rius i Matas (1872-1944). Hi diu que fou un metge que realitzà una tasca exclusivament assistencial, cosa que no està pas malament. Aquests metges, si estan ben preparats i tenen vocació, són persones eficaces, en el grau més alt. La quantitat de persones que se'n beneficien, d'ells, és enorme, incalculable, perquè també els familiars dels pacients reben d'aquests metges una alenada d'aire fresc i sa. El doctor Parellada diu en aquest article que aquest país no té sovint gaire cura de conservar la memòria de persones com la que ell presenta. Afirmar que en la història de la psiquiatria local hi ha hagut figures sobre les quals no sabem absolutament res de res; és com si no haguessin existit mai. I ho diu pel Dr. Rius i Matas i per altres. I això que, tot i ser tan clínic, també publicà: 75 treballs mèdics (quasi tots a la *Revista Frenopática Española* del doctor Rodríguez Méndez).

Com que el doctor Rius i Matas era un home que sabia bé el que deia, perquè ho vivia, farem referència a un treball seu publicat en 1904. Es titulava *Vigilancia nocturna en los manicomios*, i hi afirma que en aquells anys ja no s'adoptaven velles actituds que consistien a tancar els malalts agitats en una cambra de dimensions reduïdes en extrem, a lligar-los allí i abandonar-los, deixant-los que cridessin inútilment. Ara—deia—aquestes pràctiques han quedat substituïdes per una vigilància especialíssima i molt saludable per al malalt.

Aquests temps que evoca el Dr. Rius no estan tan lluny. Ell probablement va veure bojos tractats inhumanament. El canvi d'actitud es produí molt a poc a poc; a empentes, rodolons, retrocessos i recomençaments anaren aquestes coses a partir del segle XV, quan foren impulsades pel pare Jofrè des de València.

El doctor Parellada rescatà molts psiquiatres de l'oblit, fet que cal agrair-li. Precisament en un altre article estudia l'obra del doctor Joan Vilató i Gómez (1885-1947). Comença dient-nos que recordava amb una gran simpatia aquest metge, ja que sempre el tractà amb una exquisida cordialitat i amb un afecte amical. El pare del Dr. Vilató era professor adjunt de la Facultat de Barcelona; especialista en malalties nervioses i mentals. El seu fill, però, tirà al principi per un altre camí: un cop acabada la carrera, s'enrolà en el grup de deixebles de Ramon Turró. Arribà un moment—diu el doctor Parellada— que com a fill pròdig sentí el batec professional del seu pare i retornà al que en realitat li agradava: la neurologia i la psiquiatria.

Em pregunto si ara li seria possible fer una cosa així a un jove metge. La resposta es negativa. En l'actualitat tot és més complex i unidireccional. Sembla que el Dr. Vilató era un orador remarcable, per la senzillesa, i eficaç, per la coherència del seu llenguatge. A més, en les seves conferències, hi posava simpatia i humanitat. Això explica que tingués sempre un públic fidel que s'embadalia davant del domini del llenguatge d'aquest metge. Intentava trobar en tot moment la paraula justa; deia que sobretot en psiquiatria la qüestió de la terminologia era un problema perenne. I és que una nova idea necessita sempre un mot nou i precís; són les dues cares de la mateixa moneda, deia Thomas Kuhn.

27. Introducció a l'estudi de l'obra del Dr. Diego Ruiz

Es tracta també d'una comunicació enviada al congrés celebrat a Poblet pels doctors Jacint Corbella i Saturnino Hernández de la Peña. El Dr. Diego Ruiz (1881-1959) fou un personatge, diuen, curiós i atraient. Fou director del manicomi de Salt i també filòsof, vinculat a corrents culturals inconformistes. D'origen andalús, fill i nét de metges. A la mort del seu pare vingué a Barcelona, a casa d'un oncle, que era don Rafael Rodríguez Méndez, el catedràtic d'Higiene al que ja ens hem referit com a destacat psiquiatre.

Als divuit anys, sent encara estudiant, va ser presentat al doctor Sentiñón, patriarca de l'anarquisme català. La topada fou efectiva; el jove Diego en quedà marcat per sempre. Sabem que en 1902 se n'anà a Itàlia, a Bolonya; hi obtingué el doctorat amb una tesi sobre un tema de psiquiatria. En tornà molt influït per tot el que hi veié i conegué. En 1904 el trobem a París; i en 1905 a Catalunya, de nou. Llavors començà una etapa farcida de publicacions literàries

L'any 1909 fou nomenat director del manicomi de Salt. Hi féu cap amb una gran il·lusió, ple d'idees renovadores, disposat a fer canviar moltes coses. La vida d'una ciutat petita afavorí que conegués en poc temps molta gent del món de la cultura d'aquell tocom; es relacionà aviat amb l'escriptor Prudenci Bertrana. Al principi, tot va anar bé entre aquests dos homes. L'escriptor publicà més tard, en 1925, la novel·la *Jo, memòries d'un metge filòsof*, en què retrata la vida del Dr. Diego Ruiz; l'amistat entre tots dos ja havia deixat feia temps d'existir. El doctor havia abandonat la ciutat de Girona en 1913; no hi

encaixà mai. Se n'havia marxat a París; més tard baixà a la Provença i a Itàlia, on es quedarà alguns anys. A Bolonya publicà una obra cabdal per a conèixer el seu pensament. Es titula *Prima prova d'un principio nuovo sulla natura del tempo*. Hi analitza el temps; i el relaciona amb el dolor.

Abans de retornar a Catalunya, viatjà per l'Orient Mitjà i França. Quan arribà a Catalunya, s'havia proclamat la República. Ja no exercí més; es llançà de nou a publicar; però el que deia ja és molt poc intel·ligible. Després de la guerra civil, viu exiliat a França. Primer a París i més tard a Biarritz. La seva salut es deteriora, i això que ara té qui el cuidi perquè s'havia casat. Visita sovint alguns facultatius de Tolosa de Llenguadoc; un dia, estant en aquesta ciutat, morí de sobte, per causa d'un infart. Era el mes d'agost de 1959.

Joan Maragall, que li féu el pròleg del llibre *Contes d'un filòsof*, valorava positivament la prosa de Diego Ruiz; en deia que tenia una força estranya i, segons com, terrible. Afirmava també el poeta que Diego Ruiz era un element exòtic de la nostra ànima, i exasperant, i dolorós i pertorbador. En una paraula, era un creador. A l'estranger, la seva obra escrita també hi fou prou valorada; hom el tenia per un home que aportava idees noves.

28. El doctor Diego Ruiz vist per Prudenci Bertrana i per altres

És un estudi de Dídac Parellada i de Pau Ortega. Hi diuen entre d'altres coses que, quan el doctor Vives Casajuana es va fer càrrec del manicomí de Salt, sembla que tingué una feinada per redreçar-lo. El Dr. Diego Ruiz l'havia deixat de panxa enlaire.

Prudenci Bertrana retratà aquest últim en el personatge de la seva novel·la com a esperit torturat i genial: "Era home -escriu- d'arrencada, de vigor i energies sobtades. El pamflet, l'article periodístic, la conferència, anaven més directament al públic i s'avenien millor amb el tumultuari crear del seu cervell".

Els autors d'aquest article veuen en ell una personalitat psicopàtica amb un desenvolupament intel·lectual possiblement excepcional i una notable inestabilitat emocional que li exigia sentir-se sempre admirat. Acaben amb aquesta reflexió: "Els errors del doctor Diego Ruiz ens ensenyen que, també en el camp de la psiquiatria, els llocs de responsabilitat sols poden ocupar-los les persones que siguin responsables".

29. El doctor Tomàs Busquet i Teixidor

De nou és el doctor Dídac Parellada qui ens fa una semblança d'un psiquiatre. El títol de l'article és més llarg, perquè hi afegeix que fou fundador de la Clínica Mental de la Diputació de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya.

Any 1931. S'inaugura la dita clínica a Santa Coloma de Gramenet. Per a dirigir-la, es pensa en un home lligat a la Diputació. El Dr. Busquet havia guanyat quasi vint-i-dos anys abans la plaça d'inspector dels Serveis Provincials de Dements. Els llargs anys passats exercint aquest càrrec, els va plasmar en un memoràndum, al qual va tenir accés el doctor Parellada. Hi deixà escrit el Dr. Busquet que "havia posat al descobert tota la trama d'obstacles i d'interessos que van impedir que els serveis psiquiàtrics de Catalunya assolissin i abastessin el grau de desenvolupament i de modernitat que correspon al nostre país".

Com que això que denuncià el Dr. Busquet està a tocar (la traveta, la manca de col·laboració sistemàtica, etcètera), és del més gran interès conèixer més coses d'aquest memoràndum. Hi precisa el Dr. Busquet que "durant vint-i-dos anys havien lluitat sense descans per tal d'aconseguir aquests objectius; però quan els nostres treballs de tant en tant ens prometien els millors auguris, fórem vençuts en la lluita, aprofitant alguns hàbilment uns moments de situació política partidista i equívoca amb la que nosaltres haguérem, inevitablement, d'enfrontar-nos".

En el moment en què el Dr. Busquet escrivia aquestes coses, el president de la Diputació era el senyor Prat de la Riba. Fou ell qui, en 1913, demanà un informe a tres psiquiatres, doctors Martí Julià, Alsina Melis i Busquet Teixidor, abans de llançar-se a la creació d'una clínica psiquiàtrica.

Com era el Dr. Busquet? El descriu Parellada com a home robust, ossut i musculat; cosa que li donava un caire d'home tenaç. Era molt característic d'ell recórrer els diferents passadissos de la Clínica Mental portant en una mà un bastó i subjectant amb l'altra, per la corretja, un gos dels que se'n deien llavors gossos llops; seguia així, de prop, els seus malalts. Per a ell, el millor que podien fer els malalts era no quedar-se inactius; havien de fer coses tot el dia. El Dr. Busquet se sabia de memòria el llibre de Hermann Simon *Tratamiento Ocupacional de los Enfermos Mentales*. De tant en tant, en recitava algun paràgraf.

Aquest psiquiatre es dedicà en cos i ànima a aquesta clínica mental; hi féu coses importants per als malalts. Un hom no pot deixar passar per alt persones com ell. El doctor Parellada també hi estava d'acord.

30. La Psiquiatria en la Guerra d'Espanya. Anàlisi de tres textos

És aquest un treball que van presentar Edelmira Domènech i Jacint Corbella al *Seminario de Historia de la Psiquiatria Española*, que es celebrà a València el 29 d'abril de 1983. Hi estudien les obres d'Emili Mira i López, d'Antonio Vallejo Nájera i de Juan José López Ibor. Tots tres escrigueren sobre la repercussió que tenen les experiències viscudes en una guerra en l'equilibri psicològic dels individus.

L'obra de Vallejo Nájera *La Locura y la Guerra. Psicopatología de la guerra española*, la dedicà al general Franco; la publicà en 1939. És un llibre de 252 pàgines; les considerades com a més destacades pels autors del treball són les que van de la 99 a la 169; un bon grapat on es parla de la incontinença i de l'amnèsia emotives, de les reaccions histèriques, de les psicosis de les trinxeres, de l'èxtasi místic, de les reaccions teatrals. L'autor va viure la guerra, i en parla, d'aquestes reaccions dels soldats i dels civils atemorits, amb coneixement de causa.

L'obra de López Ibor *Neurosis de guerra* es publicà en 1942. Aquí ja no es parla tant des de l'experiència viscuda —malgrat que estava en el bàndol franquista— com des de la visió d'altres autors, sobretot alemanys. Tanmateix, l'autor aprofità l'ocasió per a contradir tot el que li fou possible Vallejo Nájera. Hi criticà també alguns conceptes de Mira López; per exemple, el de 'psicorexis', exposat per aquest autor en un article publicat al *British Medical Journal* del mes de juny de 1939. Mira i López havia nascut a Santiago de Cuba en 1896; era fill d'un militar espanyol. La carrera de medicina la

va fer a Barcelona i s'orientà aviat cap a la psicologia. En 1926 era el director de l'Institut d'Orientació Professional d'aquesta ciutat. Quan es creà la Universitat Autònoma, Mira i López hi fou el professor de psiquiatria. Durant la guerra, a partir de 1938, va ser el cap dels serveis psiquiàtrics de l'exèrcit republicà.

L'obra de Mira i López que estudien els autors es titula *Psychiatry in war*, publicada a Nova York en 1943. Es descriuen a les seves pàgines diferents quadres psíquics, que l'autor exposa des de l'experiència adquirida al terreny de batalla. Dedicà una considerable part del text a la descripció de quadres clínics que són conseqüència de la por, de la ràbia interior, de l'agressivitat i d'altres causes. Hi parla també detalladament del seu test miocinètic i es vanta de les poques baixes per malaltia mental que tingueren les tropes republicanes.

31. Recordatori del Dr. Joan Juncosa Orga

Es tracta de l'últim article d'aquest volum, número 25, de la col·lecció del Seminari Pere Mata, el qual està plagat de notícies fonamentals per a una introducció a la història de la psiquiatria catalana.

El doctor Juncosa era natural de Poboleda (Priorat). Ens el descriu el doctor Parellada, a l'article, com a un home alt, elegant, pulcre, sense arrugues a la cara ni al vestit, reservat, una mica imponent, sempre amb actitud de voler mantenir una certa distància. Aquesta posició personal la modificava després, si hom li donava mostres de no tenir intenció de fer-li cap mala jugada. Afegeix Parellada que no era persona que es deixés entusiasmar fàcilment; les coses necessitaven, segon el seu punt de vista, passar pel sedàs de l'escepticisme. El doctor Parellada el conegué bé; per això en aquest article dóna tota mena de detalls sobre la seva personalitat.

El Dr. Juncosa fou director del Sanatori de la Mare de Déu de Montserrat, a Sant Boi de Llobregat, durant una pila d'anys. Parellada només li critica una cosa: que, dominat pel seu escepticisme, no hagués publicat més; ell, que sabia d'escriure.

II

ORFILA 2

Es el volum 36; són 393 pàgines dedicades a transcriure les comunicacions a les II Jornades de la Societat Espanyola de Medicina Legal i Forense (1988). D'aquesta reunió científica, en fou president el doctor Jacint Corbella, juntament amb el doctor Rodríguez Pazos i el doctor Huguet. S'hi van presentar 42 treballs. El que fa el número 6 es titula *Estudio de la mortalidad médicolegal al partido judicial de Lleida (1985-87)*. Aquest treball el signen Manuel Camps i C. Aler Ibarz. És un estudi detallat del nombre de morts violentes i sobtades que es produïren a Lleida durant el dit període.

Aquests mateixos autors van dur a les jornades un altre treball. El títol: *Aportación al conocimiento de las cartas de suicidio*. És un tema molt literari i que posa la carn de gallina. Es tracta d'una relació de cartes; desesperades, però escrites amb una serenor esgarriposa. Com aquesta que acaba així: (...) *Nuria, conserva bien tu nunus. Tu gatita*. Estava escrita per una jove de 17 anys just abans de penjar-se. O aquesta:

Les agradeceré les expliquen a mis hijos mi situación cuando sean mayores; y perdonen por la letra. Les quiero, Pepita. És una dona de 38 anys; ho escriví abans de matar-se per precipitació.

Els doctors Jacint Corbella, J. M. Calbet i Margarita Luna van enviar una comunicació a aquestes jornades en què reflectien l'intent de revisió històrica, fet per ells, de diferents revistes catalanes de medicina legal del segle XX. Hi diuen que van arribar a tenir notícies precises de quatre d'aquestes revistes:

- De la que dirigí en 1910 Ignaci Valentí i Vivó, catedràtic de medicina legal de Barcelona.
- D'una altra que començà a editar-se en 1932; al seu títol introduí els mots 'criminologia' i 'psiquiatria'; aquesta revista estava dirigida per Wifred Coroleu que era un metge forense de la ciutat comtal.
- De la que es titulava *Anales de Medicina Legal, Psiquiatria y Anatomía Patológica*, fundada l'any 1933; la seva direcció fou col·legiada: la compartien el director de l'anterior revista citada, el doctor Manuel Saforcada (catedràtic de medicina legal) i el doctor Ferrer Cajigal (catedràtic d'anatomia patològica).
- I de la que publicava en 1970 el doctor Lluís Puig i Vilajuana, director d'una clínica forense de Barcelona.

Els autors remarquen que a la segona revista s'intentà reforçar la relació que hi havia entre la medicina legal i altres disciplines que en derivaven, les quals van agafar prou força com per a independitzar-se'n. Del seu director saben que era un home culte; escrivia algun article a *La Vanguardia* amb bastant d'assiduitat. Era metge forense i psiquiatre. Durant una pila d'anys fou secretari perpetu de la Reial Acadèmia. Destacà també com a traductor: realitzà la versió castellana de diferents obres franceses de medicina legal; la més coneguda fou el llibre de Thoinot.

Els autors d'aquesta comunicació ens donen detalls abundants de tots els metges que van publicar a les quatre revistes esmentades, les quals tenen el valor sobreafegit d'ajudar a conèixer diferents aspectes del món mèdic barceloní, ja que hi escrivien personalitats d'altres camps de la medicina, com el doctor Pere Farreras i Sampera, pare del famós internista. El doctor Farreras era metge militar. Persona molt culta, va traduir a l'espanyol el text de Medicina Interna de von Domarus i, a la primera de les revistes dalt assenyalades, publicà un article sobre casos de bogeria a l'exèrcit espanyol; hi aportà dades referents a 677 militars de Catalunya que van ser diagnosticats de diverses malalties mentals durant el període 1856-1910.

III

ASPECTES SANITARIS DE CABRERA, VILASSAR I CABRILS (SEGLES XVI, XVII I XVIII)

El títol d'aquest volum, el número 87, és molt més llarg, ja que s'hi especifica que es refereix als arxius parroquials de les esglésies de Sant Feliu de Cabrera, de Sant Genís i de Sant Joan (aquestes dues, de Vilassar), així com al de Cabrils. L'autor és el doctor Conrad Curtó i Soler, home que estima la discreció i que ens ha deixat aquest magnífic llibre. Ell, com tants altres, ha tingut l'oportunitat de veure publicat un text d'història de la medicina gràcies a l'existència d'aquesta col·lecció del Seminari Pere Mata. Només per això sol, aquesta col·lecció ja és digna de tot elogi.

El doctor Curtó, en escriure la dedicatòria del meu exemplar hi posà: "Amb tot el meu afecte i consideració. Cordialment". És el seu tarannà, les bones maneres, la delicadesa d'un home culte. A les pàgines de la presentació ens aclareix que aquest treball històric és una síntesi de la seva tesi doctoral defensada en 1990 a la Facultat de Barcelona.

L'església de Sant Feliu de Cabrera és un d'aquells escassos temples, diu, en què es podien celebrar testaments sacramentals –els quals tenien tot el valor dels notariais–, ja que se sap que l'any 1104 hi va ser jurat el de l'heroïna Adelaidis, en la seva absència, davant de l'altar major.

Les primeres partides de mortalitat d'aquesta església són del mes de febrer de 1530; s'hi menciona després la pesta de 1564. D'entre els morts d'aquest segle XVI, ens ha sobtat la d'un jove que, durant la verema de l'any 1563, mentre trepitjava el raïm, morí *dins un cup de brisa, alfogat*. No hi surt, al llarg de tot el segle, ni cap metge ni cap cirurgià: ni com a padrins de bateig, ni com a difunts. El mateix passa en els primers trenta anys del segle XVII. En 1635, però, es parla d'una llevadora anomenada Joana Puig, la qual va primsenyar un nadó. L'any 1642 apareixen ja el noms dels primers cirurgians i apotecaris, i, el 1658, els dels primers metges. Ara bé: hi consta que eren professionals que venien de Mataró; cosa que permet a l'autor del llibre afirmar que a Cabrera no hi havia llavors metges, ni cirurgians, ni farmacèutics que hi residissin tot l'any.

El primer metge de qui sabem alguna cosa, es deia Jaume Vendrell. Aquest doctor es va casar a Cabrera l'any 1658. Un parent seu hi actuà com a testimoni. D'aquest metge, a banda d'això i que era de Mataró, no en sabem res més. En 1665 passà per la parròquia el doctor Francesc Orriols, de qui sap l'autor per altres fonts que residia a Barcelona i que era una personalitat: catedràtic i conseller en cap del Consell de Cent.

L'any 1611, s'hi féu l'enterrament d'una centenària (110 anys): es deia Constança Catalana; aquesta senyora devia tenir intactes els seus sentits, ja que rebé tots els sacraments. La violència d'aquells anys es palpa a les pàgines de molts d'aquests llibres. Per exemple, en 1624 fou enterrat un jove pagès, Sebastià Llorell; el van matar *ab pedrenyals alguns facinerosos*; i en 1651 es va fer l'enterrament d'un soldat francès, el qual morí *en la platja desta parroquia a mans de la justícia francesa com a soldat y a mans dels matexos soldats y de voluntat de son capità, per escarment dels altres y per castic seu*.

Fins al segle XVIII no hi ha dades completes de la mortalitat a Cabrera. Amb les xifres d'aquest segle, el doctor Curtó va calcular la taxa de mortalitat infantil, que resultà ser d'un 30'62%. Com que al dit segle ja no hi va haver epidèmies de pesta, s'hi detecten només petits augments de les xifres de mortalitat general de tant en tant, principalment a costa dels nens.

Al llarg d'aquest segle XVIII apareixen als llibres de Cabrera molts metges i cirurgians. L'any 1705, els metges d'aquest localitat van haver d'enfrontar-se a un cas clínic que el mossèn qualificà de malaltia extravagant. Es tractava d'un pagès, de qui no coneixem l'edat, segurament jove. Doncs bé, a començament de 1705, pels volts de cap d'any, li començà a fer mal l'oïda; degué consultar uns i altres; finalment, algú li va tractar el mal injectant-li dins dels conductes auditius fum de cànem. A partir d'aleshores, el quadre clínic canvià. Una tarda, se'l trobaren els familiars assegut davant la llar de foc; el cridaven, però ell no sabia ni discernia el que li deien; mirava,

però no hi veia; parlava, i no sabia el que deia; caminava de quatre grapes i feia accions estranyes. Al cap de 24 hores d'estar així, malgrat que els metges li feren sagnies, tingué una feridura i al poc temps morí.

Rara vegada es troba als llibres parroquials una història clínica tan detallada. De casos així, tan ben descrits, jo no n'he trobat cap. Aquest document té una gran importància.

En 1721 morí el doctor Francesc Orriols, de qui ja hem parlat. Fou sepultat dins l'església de Sant Feliu de Cabrera. Quan morí, ja estava jubilat. Traspassà a Barcelona, des d'on traslladaren les seves despulles.

Una altra parròquia estudiada pel doctor Curtó és la de Sant Genís de Vilassar. Aquesta parròquia ens interessa de forma especial, ja que hi fou inhumat el cos d'un gran cirurgià català del segle XVIII: el doctor Francesc Puig. Per aquest motiu, hem passat ràpidament els ulls pels fulls previs a la pàgina 79. Allí ens hem detingut; s'hi inicia un dens capítol, dedicat a les partides més destacables del segle XVIII. Al final del dit capítol, hi trobem la transcripció de l'enterrament de Don Francesc Puig i Pallas, mort als 77 anys; com s'hi pot llegir, era cirurgià major dels Reials Exèrcits de S. M. Catòlica, president i catedràtic jubilat del Reial Col·legi de Barcelona, i fundador i director del de Palma de Mallorca; i també membre de diferents acadèmies i societats del Regne d'Espanya.

IV

LEGISLACIÓ SANITÀRIA MARÍTIMA A CATALUNYA (1717-1752)

Aquest és el volum 77. L'autor és conegut de tots els historiadors de la medicina catalana: el doctor J. M. Calbet i Camarasa. En una nota introductòria, aquest historiador ens aclareix que aquest llibre no té cap altre objectiu que el merament transcriptiu d'unes disposicions legals dictades pels vencedors de la Guerra de Successió. Aquella guerra fou la pedra d'escàndol de les relacions de Catalunya amb Castella; i sembla que ho continua sent, si bé en menor grau, actualment. Catalunya, abandonada pels anglesos, va perdre la seva independència relativa, diu Calbet. Com que és un tema tan difícil, el deixo córrer, perquè el toquin els que hi entenen.

L'autor d'aquest volum que comentem creu possible que si Barcelona hagués tingut un bon port la seva projecció sobre el comerç hauria fet inevitable una gran expansió econòmica del país. Aquest port ideal no agafaria forma fins al primer terç del segle XIX, sota la direcció del conegut enginyer hidràulic, Juan Smith.

Als inicis del segle XX, un metge, el doctor Ròmul Bosch i Alsina, n'impulsà de nou l'ampliació

La majoria de les disposicions legals que transcriu Calbet, tenen quelcom a veure amb la pesta de 1720. El dit any, els jurats de Cadaqués van donar la veu d'alarma, cridant que hi havia pesta a la veïna ciutat de Marsella. Aquesta epidèmia—diu l'autor—va ésser el motiu, però potser també el pretext, per a tancar les fronteres catalanes. I afegeix: com deia Patiño, *el mar puede ser incentivo a imaginar libertades o facilitar delitos*.

L'autor hi va transcrivint diferents disposicions i edictes. L'edict de l'1 d'octubre de 1721 es féu *con motivo del convenio que hubo entonces (1 de julio de 1721) entre las dos cortes, de España y Francia, de resulta de la paz, en cuya consecuencia restituyó España la Cerdaña francesa y valle de Querol, y Francia restituyó Castell Leon y Valle de Arán (...)*.

Al museu de Llivia hi ha, a més d'una farmàcia molt ben conservada (és del segle XVII), el document signat al Tractat de la Pau dels Pirineus, pel qual passà a França la Cerdanya Nord. Per part francesa, l'interlocutor principal fou un arquebisbe. Quan hom s'imagina l'escena, s'adona que l'Església s'havia oblidat llavors de donar al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu.

L'edict de 21 de juny de 1728 ratifica unes penes anteriors tornant a prohibir la introducció i l'ús de robes i teixits provinents de la Xina i altres parts d'Àsia.

Una reial cèdula de 18 de juny de 1723 havia obert ja el comerç amb França, en considerar-la lliure de pesta. Un edict de dia 30 d'aquell mes es referia a les robes: *Que las ropas que viniesen por tierra de la provincia de Lengüadoch, siendo de ella u de otras donde no huviese llegado el contagio, fuesen admitidas al comercio sin quarentena.*

És possible que la preocupació i el neguit que despertava la paraula pesta –tan mortífera– fossin la raó que explica la prohibició imposada a les robes i teixits provinents de la Xina. Perquè no hem d'oblidar que després de la brotada de Marsella, la pesta continuà fent estralls durant molts anys a l'Europa oriental; a l'occidental, mai més no hi tornà de forma clara.

El doctor Calbet completa tots aquests documents amb notes aclaridores i cites bibliogràfiques que n'arrodoneixen la capacitat informativa.

XIV

HIDROTERÀPIA ANTIGA A CATALUNYA

Aquest volum és el 79. A la portada: un bell dibuix dels Banys de la Preste, situats als Pirineus orientals, que mostra l'edifici dels banys, que és com una gran masia, rodejat d'arbres; a l'esplanada del davant, algunes persones conversant i un gos.

Els autors d'aquest volum són el doctor Manuel Escudé i la senyora Maria Fité. Formen el llibre un recull de notícies agafades d'una de les exposicions que la Biblioteca de la Universitat de Barcelona organitza cada diada de Sant Jordi per tal de donar a conèixer el seu fons bibliogràfic. En aquest cas es tracta de la de l'any 1996, titulada *Aigües curatives: fonts i balnearis a Catalunya*.

El doctor Escudé és professor d'història de la medicina, i la senyora Maria Fité és la responsable del fons de l'esmentada biblioteca, de la qual és la cap la senyora Coral Bachetta.

Hi ha en aquest fons llibres d'hidroteràpia que es remunten del segle XVI. A finals del XVII es publicà l'obra d'hidroteràpia més important d'aquella època a Espanya. L'escriu el professor de la Universitat d'Alcalà, Alfonso Limón Montero, i es titula *Espejo cristalino de las aguas de España*; l'obra és de 1697 i té un títol molt ben trobat.

A Catalunya, un dels centres més antics dedicat a balneoteràpia és probablement –diuen els autors d'aquest estudi– el de Boí, el qual originàriament era un monestir i continuà sent-ho fins a ben entrat el segle XIX. Caldes de Montbui no és només un centre sinó una vila sencera dedicada a la balneoteràpia de forma més o menys directa; la seva llarga tradició termal li ve de l'època romana; d'aquells anys tan reculats encara li queda un establiment termal. Aquest gran balneari, que té aigües que brollen de l'interior de la terra a 70° C de temperatura, va viure el seu màxim esplendor a finals del segle XIX, quan es construí el carrilet, petit tren que duia els banyistes amb comoditat fins a la mateixa vila.

A la ciutat de Barcelona, el senyor Lluís Castellarnau i Lleopart fundà en 1883 l'Institut Hidroteràpic; el féu a la part alta del Passeig de Gràcia. Aquest amant de la hidroteràpia publicà un butlleu mensual durant uns quants anys, dedicat a aquest tema. A la ciutat funcionaven llavors altres establiments de balneoteràpia: un a la Rambla dels Estudis; un altre al carrer Casp; i un tercer al carrer Pelai.

En aquest llibre es donen notícies de molts altres balnearis d'arreu. A vegades es feien servir també aquests establiments com a llocs de celebració de congressos. És el cas del de Vallfogona de Riucorb. En 1935, el seu metge i director hi organitzà una de les darreres grans reunions científiques anteriors a la guerra civil: el Congrés de Litiasi Biliar, al qual assistiren el bo i millor dels internistes catalans.

Els autors del treball que comentem hi citen obres dels segles XVIII, XIX i XX dedicades a balnearis. Em fa una certa il·lusió trobar-hi, al llibre, una referència a l'obra d'Anastasio García López: *Memorias sobre las aguas minero-medicinales de Segura de Aragón* (1865). Jo hi vaig estar-me una temporada fa trenta anys per tractar-me una ciàtica; hi vaig anar per ser els propietaris uns meus familiars directes. Aquesta memòria la llegí el seu autor al *Congreso Médico Español* que tingué lloc en 1864. El balneari ja no funciona, però gaudí d'una certa fama a principis de segle.

La balneoteràpia tornarà amb més força els anys pròxims, si l'economia del país no s'espaventa. Un dels metges que més hi cregué sempre fou el doctor Felip Monlau. Valdria la pena considerar el seu nom com a candidat a donar nom a un dels futurs establiments d'hidroteràpia.

